

Kunstnerisk handling

Notater til Pædagogikum juni 2018

Følgende 7 punkter er blevet oplevet og formuleret af forskellige grupper, der har gennemført en kunstnerisk øvelse, in casu skraveringsøvelse, taget ud fra bogen: 'Künstlerisch handeln' af Michael Brater et al.

1: Angst for tomrummet, det blanke papir og tvivl om opgaven var forstået rigtigt.

Opgave-stillingen var: ‘

Skravér hele papiret med skrå streger, så der opstår en blød form.’

I opgavestillingen var det omhyggeligt undgået at være præcis: D.v.s. ingen tidsangivelse, ingen præcisering af hvad der menes med blød form og kun en kort antydning af teknik og omfang.

2: Viljen sætter et rytmisk arbejde igang. Rytmen bærer igennem angst og usikkerhed.

Særligt i en gruppe falder der ro over arbejdet. Man understøttes af de andres rytmiske blyantstreger med papiret. Arbejdet synes endeløst. Og formålsløst.

3: Der opstår polaritet mellem teknikken og ide/vision.

Man ser stregerne efterhånden brede sig over fladen og har skiftende forestillinger om 'den bløde form', som ikke er der. Måske skal man med vilje se at få den frem?

4: Syntese: samarbejde mellem hånd og ånd.

Håndens arbejde giver iagttagelser og forståelse af hvad der sker på papiret og samtidigt begynder formdannelsen at 'styre' håndens bevægelser.

Der kan iagttages antydninger af former, som påkalder sig opmærksomheden, der sker noget som kan give impulser til hvor næste streger kommer til at være. En stille dialog opstår

5: Det billede, der er ved af forme sig, fremtiden, vinder styrende indflydelse på bevægelserne.

Forestillingen om en form trænges i baggrunden og mister betydning. Til gengæld styrkes dialogen: hvad der det, der er ved at forme sig? Kan jeg hjælpe det frem?

6: Man kommer i et forløb hvor man 'handler af kærlighed til handlingen.' ud fra respekt for det, der er ved at vise sig.

7: Værket bliver færdigt og slippes, medens der er dannet et indre rum, frirum, som man kan besøge senere....

Essay-udkast om situationsrationalitet vs formålsrationalitet af Ove Frankel

‘Man kan ikke løse problemer med den tænkning, der har skabt dem! ‘(Albert Einstein)

Det turde være indlysende, men det rejser alvorlige spørgsmål.

1. Hvorfor forsøger vi at finde løsninger vha. den samme tænkning, som har skabt dem?
2. Hvilken anden tænkning skal der så til?
3. Hvis vi skal tænke os frem til den ‘nye’ tænkning vha. den gamle, er vi låst i et logisk fængsel.
4. Hvordan kommer vi ud af det. Dvs. hvordan uddanner vi en ny tænkning, som kan overtage styringen og problemløsningen?

Et svar gives allerede i overskriften. Det skal det følgende handle om:

Hvad er kunstnerisk handling?

- har det overhovedet noget med tænkning at gøre?

HVAD SKAL DET NYTTE?

er det spørgsmål, der ofte ligger bag det, vi beskæftiger os med. Vi kræver en eller anden nytte, et eller andet resultat, en eller anden sikkerhed for at indsatsen virker.

En rationel løsning!

Velbegrundet!

Videnskabeligt underbygget!

Fornuftigt (dansk ord for rationelt)

Samtidig afviser vi alle tiltag, der ikke opfylder kravene om at være fornuftige, for så er de jo - ja netop- ufornuftige, irrationelle.

At handle ufornuftigt eller irrationelt er nok den værste dom man kan få fra andre mennesker. De, der handler irrationelt i høj grad er syge og skal behandles (eller fængsles).

Det siger sig selv. Det er rationelt.

Så allerede nu kan vi se, at en ny tænkning meget snart vil lide skibbrud! Den vil jo netop ikke leve op til de konventionelle krav og vil derfor let blive anset for at være ufornuftig - eller i det mindste urealistisk. Og der er næsten lige så slemt.

Nye kriterier for fornuft efterlyses!

Vi bliver altså tvunget til at forberede vejen til denne nye tænkning, inden vi kan gøre os nogen som helst forhåbning om at den skal kunne overleve bare de første dage efter fødslen.

Så det første kritiske problem er: Kan vi med vores nuværende fornuft indse, at der kan være andre ‘fornuftigheder’? - Fornufts-former, der ikke nødvendigvis skal leve op til de kriterier, der stilles af nytte-fornuften.

Den nye, almene fornuft må gøre op med et fremherskende fornufts-kriterium: Formålet: Det at man skal kunne opstille et mål. Når man laver en forretningsplan, en politik, en fest, en film eller hvad som helst, skal man kunne skildre det mål, man vil opnå med forehavendet.

Og det at kunne handle målrettet skal der ikke siges ret meget ondt om, Det er det, der har bragt vores civilisation så langt som vi nu kan se. Det er den der har lavet smarte telefoner, internet, effektive samfundssystemer osv. Og det er jo - som nævnt i første sætning fra Einstein - også den, der har medført omfattende problemer, der åbenbart ikke kan løses med den formålsrettede fornuft.

Ikke at vi ikke har forsøgt, men det er som om alle forsøgene har gjort problemerne dybere snarere end det modsatte.

Kritik af den formålsrettede fornuft (formålsrationalitet)

Så lad os begynde med en kritik af den formålsrettede fornuft:

En proces, der styres af en formålsrationel tankegang skal i hver eneste del-handling styres af formålet. Man skal have målet for øje. Det betyder jo nærliggende nok, at man ikke har selve handlingen for øje! (med mindre målet er at optimere lige netop denne handling)

Vi handler derfor meget ofte uden at være til stede i selve handlingen, for handlingen - og alle de materialer og processer, der indgår i den og al den opsamlede viden, der forudsætter den - kan kun vurderes i relation til målet: har den bidraget til målet? ja eller nej! mere eller mindre.

Og dette gælder uanset om målet er bredt eller smalt, på langt eller kort sigt.

Så en kritik af målrettetheden retter sig ikke imod om målet nu er relevant, godt, holistisk eller hvad som helst andet.

Kritikken af målrettetheden går på det fundamentale: At handle efter et mål indordner handlingen under målet og handlingen mister derfor betydning i sig selv og som sig selv. Den bliver reduceret til et middel.

ARBEJDETS KVALITET UNDER FORMÅLSRETTET FORNUFT:

Det er ganske almindeligt, at andre har formuleret målsætningerne for det arbejde, der skal udføres. Men selv om det er personen selv, der både har sat målene og arbejder for at nå dem og selv om personen har accepteret at arbejde for at bidrage til at opnå mål sat af andre, er personen ufri i udførelse af arbejdet. På en måde er arbejdet ikke personens eget men noget han har solgt (overladt) til en anden eller til mål-opnåelsen.

Arbejderen eller udføreren skal bedømme sin indsats i forhold til i hvilken grad målet bliver opnået. Glæden ved at arbejde indhøstes derfor først efter at arbejdet er gennemført. Selve arbejdet skal præsteres inden man kan evaluere arbejdets kvalitet.

I den klassiske virksomhedstænkning som er blevet raffineret til perfektion siden Taylor, skelner man mellem:

- Planlægning,
- Udførelse og
- Kontrol.

Disse tre grundprocesser udføres typisk af forskellige afdelinger bemandet med hver sine specialister.

I planlægningen er der typisk højt uddannede: ingeniører, arkitekter osv. Planlægningen skal ofte ske ned i mindste detalje, således at den resulterer i arbejdsforeskrifter eller programmer.

De udførende er gerne håndværkere, eller i højt industrialiserede brancher: ufaglærte arbejdere eller robotter. Mange steder er idealet, at den udførende fase bør automatiseres med bortskaffelse af menneskelig arbejdskraft som konsekvens. Og den deraf følgende nedsættelse af produktionsomkostningerne.

Kontrolfunktionen er også en specialfunktion, hvor særligt uddannede udfører kvalitetskontrol af råvarer, komponenter og færdigvarer, alt ud fra de specifikationer, planlæggerne har fastlagt. Overordnet kontrol kan være højt agtet som f. eks. revision udført af private virksomheder på statens vegne, eller det kan være direkte inspektion og tilsyn udført af statsorganer, med det formål at sikre at lovgivningen indenfor et område bliver overholdt.

Selve arbejdet spiller altså en stadig mindre økonomisk rolle og de arbejdende har tilsvarende lavere social status.

At ændre dette mønster kræver en radikal omstrukturering af især større virksomheder.

Situationsrationalitet.

Vi kender alle(?) til situationer, hvor vi oplever frihed, ro, at hvile i processen o.l.

I disse stunder er der ikke noget fremherskende mål.. Vi gør tingene for deres egen skyld. Det er ofte handlinger som fritids-sysler.

Denne handlingsform findes mest rendyrket, hvor vi arbejder med kunst.

Når kunstnere til tider fortæller om deres arbejde, dukker der beskrivelser op, som påviser, at selve processen er den styrende.

Arne Haugen Sørensen fortæller, at han ofte bliver nødt til at ødelægge det maleri, han er ved at male. Male det over, gøre det ukendeligt. En gang imellem helt ud til desperationens afgrund. Så han selv, fortvivlet, må opgive at male. På det tidspunkt kan det ske at "maleriet tager over" - at der sker noget, han ikke selv har kontrol over. Så gælder det om at følge med, lade maleriet finde sine egne veje. Først da bliver det interessant. Hvis han selv griber ind og overtager styringen, bliver "billedet helt sikkert møg-kedeligt."

Andre kunstnere beskriver noget tilsvarende.

NUETS MAGI.

Meditation, mindfulness, yoga.....

Alle de efterhånden udbredte greb for at lindre det moderne menneskes stress og håbløshed, lægger vægt på at være til stede i nuet. Være fokuseret på den aktuelle handling (eller tomhed). Leve i nuet. Flow.

Situationsrationalitet er det overordnede begreb for både kunstneriske og meditative områder: I den foreliggende situation findes der impulser, strømninger eller kræfter, der kan iagttages eller mærkes og som kan afklares til at man udfører den næste handling. Straks foreligger der en ny situation med nye impulser og kræfter, der så kan opfattes og give anledning til næste handling. Og således videre.

Imedens dette sker kan den der udfører handlingerne ikke se eller godtage et mål.. Man handler altså *uden* et formål! Samtidigt ledes kæden af handlinger af de kræfter, der ligger i processen selv.

Dette er den korte version af en anden form for fornuft, en ny rationalitet.

Nogle vil sige, at det ikke er fornuftigt, fordi både handlingsforløb og slutresultat ikke har et defineret mål. Set ud fra en klar formålsstyret fornuft er det naturligvis rigtigt.

Det mere præcise spørgsmål er, om der i situationen ligger en eller anden fornuft gemt, som mennesket med sin indlevelse kan afkode.

Lad mig undersøge et eksempel: tænk på et møde med et andet menneske. Ikke et møde i en ansættelsessituation eller lignende. Bare et møde. Hvis det var et møde, der lykkedes, var det karakteristisk at der blev lyttet, fra begge sider. Der var ingen forsøg på at overbevise eller overtale, bare en interesseret åbenhed overfor det andet menneske. Det kunne have ført til et nært venskab! Tænk for et øjeblik at det andet menneske afslørede et formål. At du skulle bruges til noget bestemt. Så ville mødet snart være afsluttet.

Tænk på børn, der møder hinanden: "skal vi lege?" Og så går de igang med at lege. Hvis den ene dominerer, går legen hurtigt i stå..

Jeg kunne beskrive det, der sker her som en aflytten af den andens væsen, den andens person. Når vi vil lave noget sammen, er det afgørende at vi aflæser den andens væsen så godt som muligt, og at vi ikke har nogen skjult dagsorden med mødet.

I situationer, hvor det drejer sig om menneskemøder anerkender vi på forhånd, at det andet menneske også har fornuft, som jeg kan lytte til og forstå.

Det samme kan man sige om et kunstværk: når jeg betragter et kunstværk, ser jeg et udtryk fra et andet menneske, og dette udtryk kan jeg forstå. Så det er også muligt at anerkende at situation-rationalitet kan have eksistens og betydning i arbejdet med kunst..

Tilbage står så alt det andet. Vore møder med naturen - bredt set. Er der en fornuft gemt i det enkelte fænomen, eller er det 'bare' noget, vi læser ind i det, vi står overfor.

- At det er muligt at læse vore 'fornuftskategorier' ind i ethvert fænomen er klart. Det gør vi jo netop bestandigt når vi behandler tingene som potentielt værdifulde for os. Der indlæser vi vores egne begreber om nytteværdi i tingene. Dermed er vi tilbage til formålsrationaliteten.

ALTSÅ STILLER VI SPØRGSMÅLET : HAR TINGENE ET VÆSEN, SOM VI KAN FORSTÅ?

Iagttagelse giver os indtryk af tingene. Men de er ganske uden sammenhæng. Sammenhængen opnår vi når vi ved tænkningens hjælp knytter begreber til det iagttagede.. Et vist netværk af begreber fortæller os om evt. lovmæssige sammenhæng, som mellem lyn og torden.

Det kan virke som om vi selv laver begreberne, men en nærmere iagttagelse af tænkningen som fænomen kan oplyse os om at begrebet hører til tingen. De er tingenes væsen.

.....